

Татаканова Татьяна Юрьевна
МБУ ДО «Сунтарская детская школа искусств»
с. Эльгяй, Сунтарский улус
(Оһуокайы үөрэтии ньымалара
Методической разработка)

Муниципальное бюджетное учреждение дополнительного образования
«Сунтарская детская школа искусств»

Оһуокайы үөрэтии ньымалара

Методической ырытыы

Татаканова Татьяна Юрьевна

Эльгый 2023

Оһуокайы үөрэтии ньымалара

Кириин

Оһуокай – саха омук саамай тэнийбит, дьону түмэр бастын үнкүүтэ. Оһуокай хаһан үөскээбитэ биллибэт. Күннэ сүгүрүйүү үнкүүтэ буолуон сөп диэн сэрэйэллэр, ол курдук сайын ыһаахха булгуччу оһуохай үнкүү толоруллар. Оһуокай түһүлгэтэ күн курдук төгүрүк, хамсаныта күн эргиирин хоту эргийэр. Элбэх киһи мустан биир тэтимнэ киирэн Үрдүк Айыылартан күүс-көмө ылар. Кини үгүс үйэлэр тухары уостан сүтэн хаалбакка күн бүгүнгэ диэри оҕо да кырдыаҕас да тэннэ киирэн үнкүүлүүр үнкүүтэ буолар. Дьэ ол иһин оһуохайга, ыһаахха төрөөбүт норуоппут уйгутун, национальнай културабытын көрдөрөрбүтүн, учугэйбитинэн ытыктабылы ыларбытын өйдүөхтээхпит.

Оһуокай үс улуу идэ түмсүбүт көстүүтэ: Тыл, Үнкүү, Ырыа. Оһуокайы таһаарааччы – дэгиттэр дьобурдаах, этэргэ дылы, Айыылартан айдарыылаах киһи. Кини – тыл илбиһин, тыл кэрэтин, тыл күүһүн үүннээнн – тэһииннээн сылдыар Хоһоонньут. Кини – эт бэйэтэ элэйбэт, сыа бэйэтэ сылайбат, күнү күннүктээн тэннэ үктээн дэгэйэр, дьииэрэнкэйдээн дьэргэйэр Үнкүүһүт. Кини – көмүс күөмэйдээх, көтөр дорҕоон добуһуоллаах Ырыаһыт.

Үлэ актуальноһа: Норуот тыына, дьылбата, кини киһи - аймах үрдүк културатыгар киллэрэр кылаата төрөөбүт тылыгар, тылынан уус – уран айымньытыгар ингэн сылдыар. Ол иһин төрөөбүт тылын, тылынан уус – уран айымньытын тыныгар иитилибит киһи бэйэтин норуотун ытыктыы, омук быһыытынан бэйэтин билинэр, киэн туттар. Оһуокай - уус-уран тыл, поэзия оскуолата. Ол да иһин улуу ырыаһыттар, олонхоһуттар быдан былыргыттан түһүлгэбэ төрүүлэрэ, оһуокайтан уһуллаллара. Ол аата кинилэр оҕо саастарыттан хоһуйар идэбэ, аллитерационнай хоһоону оноруу техникатын баһылааһынна түһүлгэбэ ыллааһынтан, үнкүү тылын этии практикатыттан үөрэнэллэрэ.

Үлэ сыала: Оһуокайы үөрэтии опытын кытта билиһиннэрии

Үлэ соруктара.

- Оһуокайы үөрэтэр ньыма тосхоллорун чопчулааһын;
- Оҕо ойуулаан – дьүһүннээн, образтаан толкуйдуур уонна саҥарар дьобурун эрчийии.
- Оһуокайы толорорго, кылыһабы сөпкө туһанарга эрчийии.

Оһуокайы чинчийии

Чинчийээччилэр үлэлэрин аахтаа, оһуокай күннэ сүгүрүйүү сизэрин-туомун үнкүүтэ диэн ааттыллар. Сахалар төгүрүччү илиилэриттэн тутуһа сылдьан, илиилэрин өрө уунан күннэ бокулуоннуулар, күннэ сүгүрүйэллэр диэн бэлиэтиллэр. Биир киһи таһаарар, ону атыттар үтүктэллэр.

Оһуокайы араас кэмнэ чинчийбит дьоннорунан Р.Маак, А.Миддендорф, Н. Худяков, В.Серошевская буолаллар. Онтон сахалартан: Сэһэн Боло, Г.Ксенофонов, А.Кулаковская, П.Ойуунускай үлэлэриттэн элбэхтик билсиэххэ сөп. Онтон билинги кэмнэ оһуокайы чинчийбит, оһуокайы киэн аранаҕа пропагандалаабыт киһинэн Николай Петрову ааттыахха сөп.Кини оһуокайы научнай өттүнэн киэнник ырытыы онорбута.

«Үңкүү» диэн термин аан бастаан Я. И. Линденау уонна Р. К. Маак үлэлэригэр көстөр. Ричард Карлович Маак маннык суруйар: “Танец по якутски – инкюю , что собственно значит “поклон” и происходит от глагола “инг“, “ингэбин” – “нагибаться”, “кланяться”.

И. А. Худяков улэтигэр «үңкүү үңкүүлүүлэр» (танцуют танец), «үңкүү тоһоҕото» (гвоздь танца) диэн суруйар. «Эһиэкэй» диэн тыл 1947 сыллаахха Д. К. Сивцев «Саха фольклора» кинигэтигэр суруллубут. XVIII үйэ бутуутэ XX үйэ саҕаланыыта оһуокай туһунан бастакы чинчийии ыытыллыбыт.

Петров Н.Е. бэлиэтиир: «Круговой танец осуохай уходит своими корнями в глубокую древность и восходит к религиозным верованиям древних якутов. Прежде всего, осуокай связан с ысыахом, является главным его украшением. Осуохай возник как магический ритуальный круговой хоровод солнцепоклонников».

Онтон оһуокай хамсаныыларын араастарын үөрэппит, онтун кинигэбэ таһаарбыт киһинэн Мария Жорницкая буолар.Кини оһуокай араастарын 5 чааска араарбыта:

1.Бүлүүлүү

2.Өлүөхүмэлии

3. Аммалыы

4. Мэнэлии

5. Уус Алданныы.

Онтон салгыы оһуокай үнкүүнү ырыппыт, хас хамсаныытын научнай өттүнэн көрөн үөрөппит киһинэн, билигин Ангелина Лукина буолар. Кини үлэтигэр саха фольклорун этигэр-хааныгар ингэриммит, сахалар киэн туттуубут, норуот дэгиттэр талааннааҕа С.А.Зверев- Кыыл Үола оһуокайын ырытан холобурдуур. Оһуокай түһүмэхтэрин : 1. Киириитэ-дьиэрэтэн саҕалааһын. 2. Хаамыы үнкүү. 3. Көтүү үнкүү. 4 Бытаардан түмүктээһин.

Үнкүү тылын этээччи айар талаана, хомоҕой хоһооно, ылбаҕай ырыата, түһүлгэни тутуута улахан оруоллаах.Үнкүү тылын таһаарааччыга кынаттара көмөлөһөллөр. Кынаттар үчүгэйдик үтүктэллэрэ, үнкүү тэтимин ылыытыгар ордук суолталаах.

Билинни кэмнэ оһуокайы 3 арааска араараллар:

1.Бүлүүлүү

2.Киин, эбэтэр Илин энэрдии

3. Өлүөхүмэлии

Бүлүүлүү оһуокайга норуот айымньытын 3 көрүнэ- хоһоон, ырыа, үнкүү бииргэ сиэттиһэн- силбэһэн сылдыаллар. Оһуокай хоһооно, матыыба норуот олобуттан, итэҕэлиттэн уонна сизэр-туом тойуктарыттан, ыһыах түһүмэллээх ырыаларыттан утумнаан ис хоһооно,ойуулуур-дьүһүннүүртыллара уларыян барбыттар.

Бүлүү оройуоннарыгар 1943 сыллаахха М.Н.Жирков салайааччылаах музыкальной, поэтической полкулуору хомуйар этнографической экспедиция Үөһээ Бүлүүнэн, Ньурбанан, Сунтаарынан айаннаабыта. Ыһыахтарга сылдьан, оһуокайдыттартан, норуот ырыаһыттарыттан 40 араас матыыбы суруйан барбыттар.

60-с сылларга композитор Г.А.Григорьян сылдыбыта. 1979 с. музыковед Надежда Николаевна Николаева көбүлээһининэн музыкальной-фольклорнай

холбоһуктаах экспедиция кэлэн үлэлээн барбыт. Манна улуус оһуокайдыттарын, норуот ырыаһыттарын толору уонна киэнник устан барбыттар. Оһуокайга куолас икки дорҕоонун 2 көрүҥнэ араарбыттар: дыиэрэтии уонна дэгэрэн. Түһүлгэҕэ ыгырар дыиэрэтии тойугу оһуокайдыт кэрэ кылыһабын оонньотон, ким хайдах таһымнаабынан уһуннук тардан саҕалыыллар. Оһуокай хаамтарыытыгар уонна көтүтүүтүгэр дэгэрэн матыбынан дэгэлдытэн этэллэр. Маныаха оһуокайдыт куолаһын кэрэтинэн, чөллөркөйүнэн ырыа дорҕоонун киэргэтэр, байытар уонна хаамар тэтимин бэйэтигэр сөп түбэһиннэрэн бытаардар, көтүүтүгэр түргэтэтэр.

Сахалар сизэр-туом тутуһар сүрүн бырааһынньыктара — ыһыах — бу үнкүүтэ суох былыр да быйыл да ааспат. Оһуохай битиини кытта «күн улууһун дьонун» сүрүн үнкүүлэрэ этэ. Үнкүү сизэригэр-туомугар киһи, айылҕа уонна куйаар (космос) биир тиһиликкэ киирэллэрэ көстөр.

Оһуокай уратылара

Үгэс диэн норуокка бэрт элбэх. Бары тус-туспа уратылаахтар. Оһуокай саха норуотун үйэлэртэн илдэ кэлбит биир үтүө үгэһэ. Алаадылыы төгүрүйэн, тоҕолохтон тардыһан, төгүрүччү эргийэн күннэ, айыыларга сүгүрүйэн, сомоҕолоһон, түмсүүлээхпитин көрдөрөр саха норуотун итэҕэл үнкүүтэ буолар. Оһуокайы ырыа-тойук, бырааһынньык курдук эрэ саныыр тутах өйдөбүл. Оһуокай дьону сомоҕолуур, түмэр күүс, алгыс буолар. Оһуокайга сүүстэн тахса, улахан ыһыахтарга тыһыынчаҕа тийэ киһи киирэн үнкүүлүүр. Ону түһүлгэ диэн ааттанар. Үнкүүлээччилэр тарбах тарбахтарыттан ылсан, ханас атахтарын инники ууран, биир кэм хардарытаары ууран, күн хоту эргийэллэр. Үнкүү түһүлгэтэ сахалар күннэ сүгүрүйээччи буолалларын туоһулуур. Күн сахаларга итииһи-сылааһы, кэрэ кэми, уйгуну-быйаны аҕалар.

Саха оһуокайа, атын хайа да омукка суох бэйэтэ туспа уратылардаах. Сорохтор оһуокайы үнкүү дииллэр. Дьинэр, үнкүү – оһуокай сорҕото, көннөрү толоруллар көрүҥэ, хамсаныыта эрэ буолар. Кини ускуустуба хас да

көрүнгүн: үнкүүнү, тылынан уус-уран поэзияны уонна мелодияны бииргэ түмэн холбуу толоруллар.

Оһуокай олоххо тахсар уларыһылары, саҥа быһыылары-көстүүлэри тутатына көрдөрөн, олоһу кытта тэҥнэ сайдыһар. Итиннээхэ буолар кини хаһан да эргэрбэтин, хата эбии чэчирээн иһэрин дьиннээх кистэлэнэ, киһини абылыыр, киһинээхэ кэрэхсэтэр күүһэ.

Үнкүү тылын таһаарыы, ону күргүөмүнэн үтүктүү уонна эргиир тула биирдик хамсаныы – оһуокай сүрүн бэлиэлэрэ. Бу үс бэлиэттэн биирэ эмэ тутуһуллубат буоллаһына, оһуокай сүрүн сизирин сүтэрэр. Биһиги манна туох эрэ саҥаны эбэтэр ханнык эрэ уларытыыны киллэрэргэ сорунар буолбатахпыт, көннөрү оһуокай уруккуттан баар үгүс көрүҥнэригэр олоһуран, тупсаран, саҥардан биэри эрэ туһунан этэбит.

Биллэрин курдук түһүлгэни төрүттээбит этээччи оһуокайы саҕалыыр уонна көтүүнэн бүтэрэр. Онон оһуокайы саҕалааһын, сайыннарыы уонна көтүү диэн сүһүөхтэргэ араартыахха сөп.

Саҕалааһын сүһүөбү бытааннык, наһылыччы хаамыынан, аһыйах мүнүүтэбэ ытар ордук. Бу сүһүөххэ сөп түбэхэр бары мелодиялары, хамсаныылары оһуокай араас варианнарыттан талан толору туһаныллыахтаах. Сайыннарыы сүһүөх саҕалааһынтан арыый түргэн тэтимнээхтик, олбу-солбу дьоруолуу үктэнэн барары эрэйэр. Манна утары хайысханан хаамыыны эмиэ киллэриэххэ наада. Бу сүһүөх киһини салгытар мелодияттан уонна сылатар хамсаныыттан өрүһүйэр, сэргэхситиини киллэрэр, оһуокай баай эгэлгэтин толору туһаннарар уонна үһүс сүһүөххэ – көтүүгэ бэлэмниир.

Көтүү сүһүөбэ. Бу – мелодия уонна хамсаныы дьүөрэлэһиитин өттүнэн саамай уустук, көрөн да турааччылары, кыттааччылары да улаханньык астыннарар, түмүктүүр сүһүөх.

Оһуокайы саҕалааһын - таһаарааччы дьону ынырар, бытаан үгэр хамсаныылар оһуоллаллар.

Оо – оооо –һуоа – ааа-ааа-ааа –ыаааа- кай -дыа –ыа – ыа –ыа –ыа –ыыыыыр

Оо – оооо –һуоа – ааа-ааа-ааа –ыаааа- ка ыа ыы ыы ыы ай

Ээ – ээээ –һиээ – ээ-ээ-ээ –эээээ- кэй -дээ –ээ – ээ –ээ –ээ –эээээр

Ээ – ээээ –һиээ – ээ-ээ-ээ –эээээ- кэ ээ ээ ээ ээ эй

Иккис анаара - хаамыы үнкүү - былыр айаны ойуулуур эбит, оһуохай саамай уһун чааһа. Манна сэниэлээх хамсаныылар баар буолаллар, дэгэрэн ырыа ылланар. Үнкүүһүттэр илиилэрэ-атахтара буруһууна курдук хамсыыр.

Оһуохай үһүс чааһа - көтүү. Үнкүү чыпчаала. Саамай кылгас ол гынан баран саамай өрө көтөҕүүлээх. Дьон ойуолаһан бараллар. Көтүү үнкүү сүрүн санаатын ситиһэр - айыылары кытта биир буолуу, санаа бөҕөргөөһүнэ.

Бастаан үнкүүгэ ыңырыы дьээ-буо матыыбынан саҕаланар, онтон сүрүн ис хоһооно дэгэрэн ырыанан толоруллар, оһуокай үһүс чааһа көтүү диэн ааттанар, ырыа тэтимэ оссо эрчимирэр, түмүккэ сыыйа бытааран, этээччи үнкүүтүн түмүктүүр.

Оһуокай тиэмэтин арааһа элбэх:

- ыһыах түһүлгэтэ,
- сайын кэлиитэ,
- айылҕа уһуктуута,
- дьыл кэмнэрэ,
- үлэ-хамнас.

Оһуокай тылын этээччи Сергей Афанасьевич Зверев үнкүүн тыла толору уулаах Булуу өрүс долгунунуу набыл, дирин ис хоһоонноох, биир тиэмэлээх буолара. Ол да иһин дьон таттаран, чуумпуран истэрэ. Кини тубэһээрэй ону-маны холбоон хоһуйбат үгэстээбэ. Холобур, аар баһах туьунан күн анаара, сороҕор күнү быһа да этэрэ. Эбэтэр биир төгүрүк сылы саас кэлиэбиттэн нүнүө сааска дылы хоһуйан түһүлгэбэ ыллыыра.

«Айымньыларым, үнкүүлэрим муусукатыгар айылҕа айбыт дьикти тыаһын-ууһун туһанарым. Дууһабар иэһии киирдэбинэ сиккиэр тыал силлиэрэр куугуна, тыаҕа от-мас суугуна, көтөр-сүүрэр саната, хонууга чыычаах үөрүн ырыата тойуга, ууга көтөр бийһин үөгүүтэ-хаһыта мин

кулгаахпар муусука буолан иһиллэр» - диэн Сергей Афанасьевич этэрэ.[6]

Оһуокайга уһуйуу хайысхалара

Оҕону оһуокайга уһуйуу, үөрэтии саха фольклорун салбыы сайыннарыытыгар, айар талаана чочулларыгар көмөлөһөр. Ону таһынан оҕо

эт - хаан, өй санаа, тыл – өс, тыынар орган өттүттэн сайдарыгар улахан суолталаах.

Ону учуоттаан үлэбин 3 хайысханан ыытабын:

- Тыынар орган сайдыыта;
- Өй – санаа сайдыыта;
- Тыл өс сайдыыта.

Тыынар орган сайдыытыгар оһуокай суолтата:

Сатаан таба тыынар эрэ киһи үчүгэйдик ыллыыр, туойар, онон агданы, быары, тынаны эрчийии ырыаҕа тойукка олус наадалаах. Оҕо оһуокайы үтүктэригэр эбэтэр этэригэр бу үөһэ этиллибит органнар олус учугэйдик үлэлээн, доруобуйата тупсарын чинэтии.

Өй – санаа сайдыытыгар оһуокай суолтата:

Оҕо бэйэтин саха омук быһыытынан диринник билиниитигэр, оҕо дьон иннигэр толлубакка, санаатын сатаан сааһылаан сангарар буоларыгар үөрэтии.

Тыл өс сайдыытыгар оһуокай суолтата:

Хас биирдии оҕо төрөөбүт төрүт ийэ тылын таптыырыгар, убаастыырыгар тылын-өһүн байытарыгар, оһуокай олук хоһоонун көмөтүнэн толкуйдуур, анааран көрөр дьоһурун сайыннаарыы.

Оһуокайы үөрэтии ньымалара

Оһуокай оонньуута кэрэхсэбиллээхтик толоруллуута, үгүс тылын этээччиттэн тутулуктааҕын быһыытынан, сүрүн

кыһамныны этээччини иитиигэ-үөрэтиигэ туһаайыллыахтаах. Ол курдук маннай оһуокай диэн аңардас илии тутуһан баран хороход курдук эрэ хаамы буолбатабын туһунан өйдөбүлү киллэри. Үчүгэй оһуокайдыт –уһун тыыннаах. Тыыны туһатын,наадалаабын өйдөтүү,сатабылы инэри.

Оһуокай уонна тойук арахсыспат сибээстээхтэр,оһуокайдыр киһи тойуктуур,туойар киһи оһуокайдыр. Дьэ ол иһин иккиэннэрин бииргэ тутан,дьүөрэлээн дьарыгырар наада. Оһуокайы тойук курдук кылыһах киэргэтэр. Этээччи куолаһа кини кэрэ кылыһабыттан олус тутулуктаах. Манна анал элбэх литература баар, ол эрэн мин С.А.Федоров ньыматын туттабын.

Эрчиллии аата	Оноһуулар ньымалара	Суолтата
1.Болҕомто	Оноһуулуон иннинэ биир сири тобулу көрөн бэйэдэр болҕомто уурабын. -Бу күн барыга үчүгэйи эрэ аҕаллын диэн Үрүҥ Аар тойонтон көрдөһөбүн.	Күннэтэ болҕомтолоохтук тулалыыр эйгэбэр сөп түбэхэн сылдьаргар көмөлөһөр сиэрин тутуһуу.
2.Тыыныы эрчиллиилэрэ а) Толору тыыныы б)күөмэй угуттааһын (сылытыы)	Муннугунан эҕирийэн салгыны толору тыынабын иһин түгэбинэн. уһа илиигин искэр уурабын(быарын туһаайытынан). бытааннык салгыны муннугунан эҕэрийэн сыыйа искэр түһэрэбин, эҕэрийбит салгынын бэйэтин дьаалатынан аһаххынан таһаарабын.	Киһи этэ-сиинэ өрүү чэбдик буолар. Күөмэй бэтэрээ аранатын,һиэрбэтин сылытыы,угуттааһын куһаҥан тыыны кыйдааһын.
3.Ньиэрбэ уһугуннарыы “Х” дорҕоон 4. “М” дорҕоон	-Толору тыынан баран, төбөбүн кэтэххэр быраҕан, салгыны хаайан“Х” дорҕоону таһаарабын. - толору тыынан баран, бүтэнитик “мммм” дорҕоону, салгыны муннунан таһаарабын. Эҕирийбит салгынын бүтүөр диэри тарбах төбөтүнэн сирэй ньиэрбэтин уһугуннарабын	Тылчаан ньиэрбэтин уһугуннарыы. Утуйбут ньиэрбэни, клеткалары уһугуннарыы.

	- толору тыынан баран,эбэрийбит салгынынан бүтүөр диэри илии ньиэрбэлэрин сөмүйэ уонна тойон эрбэх төбөтүнэн массажтыытын.	
5. “П” дорҕоону таһаарыы	-Толору тыынан баран, салгыны хаайан, уоскун хомуйан, эмискэ төлө биэрэн “П” дорҕоону таһаарабын.	Уос,айах ньиэрбэлэрин уһугуннарыы.
6. Балык эти хонуннарыы.	Толору тыынан баран, эккин босхо ытан илиигин иннин диэки күүскэ бырабабын. - эбэрийбит салгынын бэйэтэ тахсыахтаах.	Балык эт ньиэрбэтин уһугуннарыы.
7. Көбдөх эти- уһугуннарыы . 8. Түөс ньиэрбэтин уһугуннарыы.	Толору тыынан баран, “М”, “О” дорҕоон көмөтүнэн илиигин тоңолобунан көбдөх эти охсуу, “О” дорҕоон көмөтүнэн илиини холбуу тутан баран түөскүн охсуу.	Көбдөх эти ньиэрбэтин уһугуннарыы. Түөс тылын ньиэрбэтин уһугуннарыы, кылыһах тахсарыгар көмөлөһөр эрчиллии.
9. От охсуу	Толору тыынан баран,от охсор киһини үтүктэн “h” дорҕоону күүскэ сагаран салгыны таһаарабын.	Куһаҥан салгыны ыраастааһын, эти- хааны чэбдигирдии.
10. Атах көмөтүнэн.	Толору тыынан баран, аһаҥас дорҕооннор көмөлөрүнэн, атахтары олбу-солбу ууран илибирэтэр кэмнэр салгыны таһаарабын.	Атабы илибирэтэн эт- хаан утуйбут ньиэрбэтин уһугуннарыы.

Оһуокай тылын этиигэ улахан хааччабынан оҕолор тылы булан бэйэлэрэ эппэттэрэ буолар. Ол иһин маннай утаа кылаас аайы ,саастарын учуоттаан, бэйэн текст суруйабын,арыт сөп түбэхэр хоһооннору булан туттабын. Кэлин улахан кылаастарга оҕолор бэйэлэрэ булаллар,айыахтарын сөп,эбэтэр бары

көмөлөөн сөптөөх темаға өйтөн айабыт, суруйабыт, чочуйабыт.

Бастаан утаа оһуокай тылыгар олук хоһоону ордук. Ол кэnnэ үөрэ - дьүөрэ тылынан хоһуйуу, сүһүөбү тэңниир уонна уустаан - ураннаан, сийилээн-ситэрэн дьүһүйүү ньымаларын билиһиннэрэбит. Үңкүү тыла ыллаан этиллэр буолан, кини хоһооно сэттэ сүһүөхтээх строкалартан турар.

Саҕалааһын сүһүөбү бытааннык, набылыччы хаамынан, абыйах мүнүүтэбэ ытар ордук. Бу сүһүөххэ сөп түбэхэр бары мелодиялары, хамсанылары оһуокай араас варианнарыттан талан толору туһаныллыахтаах. Сайыннары сүһүөх саҕалааһынтан арыый түргэн тэтимнээхтик, олбу-солбу дьоруолуу үктэнэн барары эрэйэр. Манна утары хайысханан хаамыны эмиэ киллэриэххэ наада. Бу сүһүөх киһини салгытар мелодияттан уонна сылатар хамсаныттан өрүһүйэр, сэргэхситиини киллэрэр, оһуокай баай эгэлгэтин толору туһаннарар уонна үһүс сүһүөххэ – көтүүгэ бэлэмниир.

Көтүү сүһүөбэ. Бу – мелодия уонна хамсаны дьүөрэлэһиитин өттүнэн саамай уустук, көрөн да турааччылары, кыттааччылары да улаханлык астынналар, түмүктүүр сүһүөх.

Түмүк

Ханнык баҕарар норуот бэйэтин төрүт культуратыгар тирэбирэн, онтон күүс ылан норуот быһыытынан сайдар, омук быһыытынан уратыланар. Норуот өйө – санаата, иэйиитэ – куйуута, үтүөбэ- кэрэбэ тардыһыта,

мындыр сатабыла кини төрүт культураныгар түмүллэр, сөңөр уонна чопчуланар.

Сахабыт норуотун төрүт культураны уран фольклорун «Оһуохайын» кэлэр кэнчээри ыччаты иитэр - үөрэтэр үлэм түмүтү күүтүллэр өрүтүм:

Саха оҕото хайа төрүүбүттэн төрөөбүт буоруттан силистэнэн – мутуктанан иитилиннэбинэ, кини үтүө үгэстэрин чахчы- этигэр хааныгар иңэриннэбинэ амарах сурэбин , мындыр өйүн, уран тарбаҕын утумнаатабына эрэ саха омук, омук быһыытынан чэчирии сайдара саарбаҕа суох. Мантан сиэттэрэн этэххэ үүнэр көлүөнэ ыччаты саха норуотун культураны тилиннэриигэ уонна сайыннарыыга иитиэхтээхпит уһуйуохтаахпыт – бу бугуну олохпут ирдэбилэ.

Саха норуотун культураны тилиннэрии, сөргүтүү уонна сайыннарыы сүрүн соруугунан «Көмүскэс санаалаах күн киһитин, аһыныгас айдарыылаах айыы оҕотун, ураанхай саханы» итии, үөрэтии , уһуйуу үс сүрүн хайысханнан барыахтаах: «Киһи дьону – сэргэни, киһи – аймаҕы кытта сыһыаннаһыта», «киһи айылҕаны, тулалыыр эйгэни кытта дьуерэлэһиитэ» уонна «киһи бэйэтин ураанхай саха быһыытынан билиниитэ, сыаналаныыта, киэң туттуута».

Туһаныллыбыт литература

1. <https://sah.wikipedia.org/wiki/Оһуокай>
2. Илларионов В.В., Илларионова Т.В., Осуохай – древний танец якутов – солнцепоклонников <https://tengrifund.ru/osuoxaj-drevnij-tanec-yakutov->

solncsepoklonnikov.html

3. Илларионов В.В. Айыылартан айдарыылаах. С.А. Зверев – Кыыл Уолун туһунан ахтыылар. Дьокуускай, Бичик, 2000.
4. Лукина, А.Г. Традиционные танцы саха. – Новосибирск, ”Наука”, 2005 – 356 с.
5. Маак Р.К. Вилуйский округ Якутской области / Р.К. Маак. – СПб., 1887.
6. Мухоплева, С.Д. Якутские обрядовые песни. – Новосибирск, ВО “Наука”. Сибирская издательская фирма, 1993.- 112 с.
7. Петров Н.Е. Оскуолаҕа оһуокай / Н.Е. Петров. – Якутскай, 1989.
8. Петров Н.Е. Хороводные танцы осуохай как жанр якутского фольклора // Сов. тюркология. – 1990. – №3.- С.7-14.
9. Петров Н.Е. Осуохай – древний хоровод солнцепоклонников. // Якутские хороводные песни: теория и практика.- Якутск: Изд-во ЯГУ, 2005.- С.7-19.
10. Федоров А.С. Кылыһах үөскээһинэ (араастаан тыһыны көмөтүнэн кылыһаҕы булуу ньымалара). Дьокуускай, 1991.